

Informe sobre les primeres actuacions de recuperació de la Peixera de la Prenyanosa

Introducció

La Peixera de la Prenyanosa*, ubicada en el tram del riu Sió que llinda amb el terme de Tarroja, reuneix un seguit de nombrosos valors, que cal qualificar de diversos i notables. En destaquen els valors paisatgístics, mediambientals, patrimonials, socials, històrics i culturals. Però també d'altres, com per exemple els purament estètics, perquè, sens dubte, podem qualificar l'espai com a bell. Quelcom similar es pot afirmar en relació a altres espais humits i estructures hidràuliques disposades al llarg del curs del Sió. Aquesta circumstància, que és prou coneguda des de fa temps per una part de la societat de la nostra comarca, no resulta tan evident per a la major part dels segarrencs i segarrenques, els quals ignoren encara, en gran mesura, aquesta riquesa. Resulta per tant especialment important que es duguin a terme actuacions com les que promou la Paeria de Cervera a la Peixera de la Prenyanosa. Per una banda, perquè demostra la progressiva presa de consciència per part de l'administració local respecte la importància que aquests elements patrimonials tenen per a la millora de la qualitat de vida dels ciutadans i les ciutadanes. I per

altra, perquè permeten posar en valoració aquests elements, tot ajudant, gràcies a l'efecte pedagògic que això comporta, a que la pròpia societat avanci en el sentit de valorar-los i apreciar-los cada vegada més.

L'existència de la Peixera, un element antròpic característic de l'arquitectura popular (i actualment en desús a causa de l'abandonament, al llarg del segle passat, dels sistemes tradicionals de rec), en interacció amb l'element natural, el riu Sió, ha configurat progressivament i naturalment un espai humit, delimitat i no molt extens, amb proliferació de vegetació silvestre a l'entorn de la Peixera. El Conveni Europeu del Paisatge (aprovat pel Consell d'Europa a Florència, el 20 d'octubre de 2000), defineix que la «Protecció dels paisatges» inclou les accions de conservació i de manteniment dels trets significatius o característics d'un paisatge, justificades pel valor patrimonial que es deriva de la configuració natural del lloc i/o de la intervenció humana.

D'acord amb el Conveni Europeu del Paisatge, doncs, però també amb les normatives nacionals (especialment, a nivell català, la Llei 8/2005 de Protecció, Gestió i Ordenació del Paisatge) i els documents que en deriven (com és el cas del document de l'Espitllera "Un Paisatge per demà", per al cas específic de la Segarra), l'actuació en l'espai de la Peixera ha de reconèixer i protegir de la manera més eficient possible la idiosincràsia d'aquest espai singular. Cal tenir especial cura en preservar-ne els valors tant antròpics com naturals esmentats,

característics del patrimoni cultural i natural d'aquest territori i fonament de la seva identitat. En aquest sentit, la previsió i millora de l'accés de veïns i visitants s'hauria d'integrar de la manera més harmònica i respectuosa possible amb els elements que confereixen la idiosincràsia i els valors (paisatgístics, mediambientals, socials, culturals, estètics) propis de l'espai.

Participació ciutadana

A banda de la pròpia iniciativa d'actuar en un espai fins ara abandonat, un altre dels elements destacables en relació amb el projecte de recuperació de la Peixera de la Prenyanosa és l'incipient plantejament participatiu endegat. Aquesta circumstància representa tot un canvi (positiu) de paradigma respecte la manera d'afrontar i tractar els aspectes patrimonials, paisatgístics i mediambientals des de la Paeria. En data 7 de febrer, l'Espitllera fou convocada a una trobada a la Paeria amb l'arquitecte municipal, Sr. Jordi Carner, per tal de presentar-nos el projecte de recuperació de la Peixera i escoltar el nostre punt de vista al respecte. Val a dir que ens vam sentir molt gratament sorpresos, tant per la pròpia convocatòria com per la positiva recepció del nostre parer durant la trobada. També tenim constància de la invitació, i la participació efectiva en el procés, dels membres del Grup de Defensa del Medi Natural, entitat veterana i de prestigi en la preservació del medi ambient i el paisatge de la Segarra i amb la qual tenim la sort de col·laborar en diversos projectes.

En relació directa amb aquest procés participatiu, l'Espitllera fou també convidada a efectuar, conjuntament amb els tècnics de la Paeria, una visita a la primera fase de les actuacions. Malauradament, no fou possible formar part de la visita en la data prevista, així que una delegació del Fòrum hi anà en una data posterior, concretament el 27 d'abril. De resultes d'aquesta visita es van desprendre una sèrie de reflexions en el si del grup, les quals apuntem en aquest document.

Críteris. Principi d'intervenció mínima

Com ja vam apuntar durant la reunió a la Paeria, al nostre parer les actuacions en l'àmbit rural sobre elements patrimonials i entorns de valor paisatgístic destacable com és aquest cas haurien de partir sempre, conceptualment, de la voluntat que totes les actuacions es dissenyin en funció d'un elemental principi d'intervenció mínima. Quan parlem d'intervenció mínima, en la línia del que el Conveni Europeu del Paisatge indica i que abans hem esmentat, ens referim a la necessitat de dur a terme, estrictament, les actuacions mínimament exigibles per tal de recuperar aquell element patrimonial i l'entorn associat, tot modificant de la forma més minsa possible (i, si fos viable, fins i tot gens) els

valors essencials propis d'aquell element. Que res que puguem fer o afegir distorsioni allò que ja té valor per ell mateix, i que, si fos necessari, es desestimïn aquelles accions que comportin aquesta mena d'afectacions negatives.

És evident que en el cas que ens ocupa resulta del tot necessari dur a terme una actuació, atès que l'abandonament de l'entorn havia fet invisibles els múltiples valors de la Peixera i, a més, comportava un procés inexorable de degradació. Amb tot, caldria partir sempre del paradigma de que les actuacions projectades per a recuperar l'element i el seu entorn fossin com més discretes millor, de forma que produïssin, sempre que sigui possible, un resultat que no visualitzés excessivament sobre el terreny les accions efectuades. De la mateixa forma, caldria partir també de la premissa de que tot allò que s'hi apliqui mantingui sempre una exquisida integració paisatgística i mediambiental. En darrer terme, caldria evitar dur a terme accions innecessàries i/o supèrflues, i impedir de totes totes pretendre urbanitzar un context les principals virtuts del qual deriven essencialment del seu caràcter rural. En relació amb això darrer, ens referim especialment a la conveniència d'evitar incorporar al lloc elements més propis de contextos urbans (com poden ser, per exemple, de les places de les ciutats) i desestimant la col·locació de panells informatius de les actuacions de recuperació efectuades (ja que aquesta informació es pot difondre per altres mitjans), elements perturbadors que acaben generant un entorn artificial i impropri.

En el cas que ens ocupa, el caràcter rural de la Peixera és un dels trets que li resulta més propi, i que alhora atorga més força i personalitat tant a l'element puntual com al conjunt de l'entorn. Cal preservar aquest caràcter. Malgrat això, resulta igualment evident que no té cap mena de sentit plantejar-se una eventual recuperació dels usos i funcions originals de la Peixera, atès que les circumstàncies socioeconòmiques actuals són radicalment diferents a les del moment en què fou erigida. En conseqüència, la necessitat i conveniència d'actuar a la Peixera han de partir d'altres raons, entre les quals destaquen la voluntat de recuperar i posar en valor un element patrimonial i un entorn històricament rellevants per a la societat segarrenca i la possibilitat de crear, com a derivada d'això, un entorn enormement atractiu, amb múltiples valors per ell mateix. En definitiva, el que hom pot esperar d'aquesta actuació és, en primera instància, crear un entorn agradable, enriquidor, evocador, fins i tot encisador. Generador de benestar en múltiples sentits. Tot això sempre i quan es plantegi el projecte a la recerca dels valors intrínscament positius que podem atribuir a elements com aquest, que fàcilment pot encabir-se en el marc del que

coneixem com a “ruïnes romàntiques”: la Peixera ja no compleix la seva funció original, és un element patrimonial parcialment degradat però encara prou ben conservat i de qualitat notable, i la combinació entre vegetació i estructures generada pel pas del temps, sumat a la pròpia bellesa de l'entorn, genera en el visitant tot un seguit de sensacions positives. En definitiva, quelcom que convenientment adequat i presentat pot ajudar a millorar la qualitat de vida de la ciutadania que la gaudeixi. I tot això, alhora que es genera un nou reclam amb usos múltiples.

Valoració de les primeres actuacions realitzades i de possible realització

En relació amb el que vam poder observar al lloc durant la nostra visita, i malgrat que les actuacions realitzades són encara incipients, ens permetem fer algunes reflexions. En primer lloc, destacar la conveniència del desbrossament efectuat, atès que la densa cobertura vegetal impedia accedir a l'entorn i gaudir-ne. De la mateixa forma, valorar molt positivament el fet que aquest desbrossament hagi afectat de manera tan sols puntual i gens significativa els elements vegetals (especialment arboris) crescuts al damunt mateix de l'estructura, demostrant una clara sensibilitat respecte la conveniència del seu manteniment. Malgrat que aquests arbres afecten de

manera clara la resclosa, fins al punt que algunes de les pedres que la constitueixen apareixen notablement desplaçades per l'acció de branques i arrels, el cert és que, com hem apuntat més amunt, ara com ara el conjunt vegetació+estructura presenta uns valors intrínsecs que cal tractar de preservar. En tot cas, això no exclou que, puntualment, calgui eliminar algun element vegetal o recol·locar/fixar algun dels elements constructius que conformen el mur de la Peixera. En relació amb això darrer volem fer la petició expressa (relacionable, per altra banda, amb el que és propi de les actuacions sobre elements patrimonials segons la legislació vigent sobre patrimoni) de que si cal dur a terme actuacions d'aquesta mena sobre l'element patrimonial, aquesta acció sigui duta a terme per tècnics especialitzats, experts coneixedors de les tècniques i materials més adients (és a dir, conservadors-restauradors). I que, en qualsevol cas, s'eviti en tot moment l'ús de ciment i l'aplicació de rejuntats.

Uns elements importants per entendre la Peixera són la ullera de desguàs i l'estellador o comporta per tancar i obrir el pas a l'aigua (situats immediatament abans del mur, a la ribera dreta del Sió) i el canaló que iniciava la sèquia o reguer (després del mur). La presència de

restes de ciment aplicades fa força dècades en aquest element pot indicar que la Peixera va funcionar com a captació per a reguer al menys fins a mitjan segle XX. L'estat actual, després de la intervenció de desbrossament, facilita una lectura completa i pedagògica, però, si hom preveu que no s'hi durà a terme un manteniment regular o bé que no s'utilitzarà aquest element, cal valorar el perill que aquesta estructura corre de veure's afectada per actes de vandalisme o per l'acció de rovinades. En qualsevol d'aquests supòsits, seria aconsellable fer-ne un cobriment preventiu acurat.

Entenem que és molt possible que el projecte inclogui un cert enjardinament de l'entorn, tot incorporant-hi algunes espècies vegetals. En relació amb això darrer, també considerem del tot imprescindible que aquesta tasca la duguin a terme especialistes competents en la matèria, amb una perspectiva posada a mig/llarg termini. Això evitarà dur a terme actuacions que, malgrat poder resultar aparents en un primer moment, es degradin de manera ràpida com a conseqüència d'haver estat efectuades per personal poc competent o poc coneixedor del que és propi, en matèria de regeneració vegetal, d'aquests contextos, amb la conseqüent pèrdua de la inversió econòmica efectuada i la frustració associada.

En un altre ordre de coses, i tal i com ja vam apuntar en la reunió mantinguda a la Paeria, al nostre entendre seria convenient no introduir-hi mobiliari urbà, com ara per exemple papereres i similars. Com ha quedat demostrat en múltiples exemples, la presència de papereres en aquests contextos produeix una mena d'efecte crida, que porta a un nombre important d'eventuals visitants a desar-hi tota mena de brossa, independentment, fins i tot, de si la paperera és buida o és plena. El resultat, com a conseqüència d'aquest efecte crida i d'una dinàmica de manteniment d'aquests entorns habitualment molt limitada, és l'acumulació de brossa i la degradació de l'espai. L'absència de papereres, en canvi, ha de comminar els visitants a endur-se la brossa, i a no deixar-la al lloc. És aquest un canvi de paradigma que la nostra societat ha d'anar assumint, i que és propi de les societats més avançades d'Europa. Entenem que és precisament en aquesta mena d'actuacions on, des de l'administració, es pot ajudar a promoure i a afavorir aquest canvi de comportament per part de la ciutadania, des d'una perspectiva pedagògica. Per altra banda, les papereres, com altres elements urbans, no són propis del caràcter rural d'aquesta mena d'espais, i la seva presència, que desvirtua l'entorn, promou la creació d'espais artificials, híbrids, tot traslladant la ciutat al camp, sense que això sigui en cap cas necessari. Així mateix, quant a la possible instal·lació d'altre mobiliari per a les persones, com els bancs, suggerim les alternatives viables, com són l'aprofitament de materials i desnivells de l'entorn immediat, la qual cosa permet una integració molt més harmònica.

Pel que fa a altres actuacions efectuades, constatem que la solució emprada en el camí rural (antic camí carreter) d'accés des de la Prenyanosa no és, al nostre entendre, la més adient. Hom ha disposat al damunt, tot cobrint la superfície original, una capa de grava, gairebé des del nucli de la Prenyanosa i fins a la Peixera. Com ja vam apuntar en la reunió amb l'arquitecte municipal a Cervera, hauria estat molt més encertat no dur a terme cap tipus d'actuació en aquest sentit, ja que es tracta d'un camí d'ús agrícola o de lleure i no pas per a trànsit ràpid. Tal com es pot constatar tot observant la continuïtat del propi camí a partir de la Peixera en direcció contrària, cap al Camí Ral, l'aspecte original era l'adient, tenint a més la virtut afegida de gaudir, de manera natural, d'una plena integració paisatgística. Ara, en canvi, hom hi ha introduït un element artificial i impropï com és la grava, eliminant, sense prou justificació al nostre entendre, allò que ja era agradable i funcional originalment. A més, cal tenir en compte que aquesta grava dificulta notablement l'accés al lloc dels ciclistes, uns dels principals freqüentadors del lloc (com vàrem poder comprovar durant la nostra visita). Al nostre entendre, la retirada d'aquesta grava seria recomanable.

Per facilitar la descoberta de l'espai, suggerim la conveniència de senyalitzar-ne l'accés, amb indicatius no invasius i fets amb dissenys i materials adients des del punt de vista de la integració paisatgística (p.e. amb fusta). Com a possibles punts de localització d'aquests

indicadors, suggerim l'encreuament entre el Camí Ral i el camí carreter, el Freixe, i la Font de la Prenyanosa (punt des d'on es podria indicar els accessos cap al Freixe, d'una banda, i cap el Camí Ral a Tarroja, de l'altra). També suggerim que la Paeria de Cervera podria gestionar i acordar amb els ajuntaments de Tarroja i de les Oluges, o amb el Consell Comarcal de la Segarra, la senyalització de la Peixera de la Prenyanosa en diversos punts adequats del Camí Ral pertanyents a aquests municipis.

Una mirada sobre el conjunt del territori

A banda del notable interès que té la Peixera, creiem igualment convenient valorar-la en el context general de l'espai que ocupa, propera a d'altres elements de gran interès natural, paisatgístic i patrimonial, tots ells emmarcats, a més, al llarg d'una línia temàtica coherent que

té com a eix vertebrador comú el Camí Ral, el riu Sió i la síquia que uneix la Prenyanosa amb Tarroja que discorre paral·lela -en bona part del trajecte- al Camí Ral. Cal valorar que, també recentment, a Tarroja s'ha recuperat l'espai del riu Sió -en el seu tram més proper al nucli de població- amb una encomiable intervenció de bioenginyeria, feta per tècnics especialitzats, i, ben a prop, al terme de Torrefeta i Florejacs, la peixera de Sedó, de la qual se'n té constància des del segle XIV, aspectes que acreixen en el seu valor com a punt de partida d'un agradable recorregut fins la peixera que ens ocupa.

Al llarg d'aquest tram, i tot tenint la vella síquia que va des de la Prenyanosa a Tarroja, actualment també en desús, sempre com a referent (encara que en alguns punts es trobi actualment reblerta), hom pot identificar una bona colla d'elements que ens permeten entendre l'aprofitament de l'aigua en èpoques no tant reculades com sembla. Especial interès té l'aqüeducte que, ja al terme de Tarroja, forma part d'aquesta síquia i que servia per salvar el torrent que recull l'aigua procedent del Clot de Sant Miquel, i que es troba en un molt bon estat de conservació. Però també el tenen la font de la Prenyanosa i el molí del Torra, a l'antic terme de Malgrat, i els diferents reguers que comuniquen la síquia amb el riu, integrant-se tot el conjunt en el marc del "Verger del riu Sió" del que parlà l'eminent geògraf Pau Vila. A més, el conjunt patrimonial de Sant Miquel de Tudela, el castell de Malgrat, el Freixe de la Prenyanosa o el Lledoner de Castellnou d'Oluges, així com els nuclis habitats i el patrimoni immaterial (llegendes i tradicions) vinculats als espais, atorguen a aquest recorregut un notable encant i una intensa identitat que seria desitjable poder posar en valor.

Des d'aquesta visió de conjunt, seria molt interessant la previsió i projecció d'una "via verda del Sió" que permetés seguir el curs del riu Sió, a peu o en bicicleta, aprofitant en la mesura

del possible la xarxa de camins i corriols existents, i naturalment, seguint un plantejament de màxim respecte i mínima agressió a l'entorn. Aquesta "via verda" facilitaria la posada en valor dels elements patrimonials naturals i culturals de la zona i multiplicaria el valor de les actuacions de millora del riu que s'estan fent de manera aïllada en els diferents pobles pels quals transcorre el Sió, així com els senders recentment senyalitzats al voltant del nucli de Guissona i al llarg dels pobles de Torrefeta i Florejacs, enllaçant-les i enxarxant-les. Tot i que aquest projecte presenta

complicacions de partida, la seva planificació i realització, que podria ser progressiva, suposaria una millora de la qualitat de vida dels veïns, afavoriria la recuperació de l'espai fluvial i atorgaria a la Segarra un recurs de primer ordre, transversal per diferents municipis, potenciador de les activitats econòmiques vinculades al turisme, incipients a la nostra comarca, tal com s'ha pogut constatar en actuacions similars a d'altres topants. Amb això, per reforçar la conservació de l'espai del riu, garantint la pervivència del seu element primari, també fora desitjable establir i protegir un cabal mínim d'aigua pel Sió.

Finalment, fem notar que caldria preveure la possibilitat de tornar a habilitar i a explotar com a horts alguns dels terrenys de la ribera del riu Sió, tant al terme de la Prenyanosa com a d'altres indrets del municipi de Cervera, tal com ja s'està fent a Tarroja, la qual cosa comportaria la millora global del riu Sió i permetria recuperar, si més no en part, l'antiga xarxa de síquies i reguers. Aquesta actuació, que s'hauria de programar i impulsar, contemplaria la possibilitat de cedir espais en desús a persones interessades en conrear-los, tenint en compte especialment les persones jubilades, joves, persones aturades i membres d'entitats d'inclusió social. Naturalment, la Paeria hauria de preveure que els propietaris dels terrenys, interessats en participar en el programa, també s'haurien de compensar de manera pertinent, i caldria preveure també una mena de carta general d'usos i integració en el paisatge que evités la introducció en la zona d'hortos d'elements impropis (com, per exemple, la utilització de somiers metàl·lics a manera de tanques, etc...)

En definitiva, pensem que les actuacions proposades en el present document milloren algunes de les actuacions similars que han estat habituals al nostre territori fins a la data i s'alineen amb el Conveni Europeu del Paisatge, esmentat a l'inici, propugnand un desenvolupament sostenible del territori fonamentat en un equilibri harmoniós entre les necessitats socials i, especialment, en la millora de la qualitat de vida dels veïns, de l'economia, atenent a les potencialitats de desenvolupament d'un turisme de qualitat, de la conservació del patrimoni cultural i natural, potenciant els múltiples valors que transmeten, i del paisatge i el medi ambient. Esperem que totes aquestes reflexions i propostes generals puguin ser d'utilitat, i reiterem el nostre profund agraïment pel fet que des de la Paeria de Cervera es consideri convenient copsar l'opinió d'una part de la societat segarrenca.

*En tot el document, parlem de la peixera de "la Prenyanosa", no obstant, alguns indicis -que caldrà ampliar en un futur estudi-, fan qüestionar aquesta denominació: la peixera de la Prenyanosa podria nodrir-se de les aigües de l'enrunada font de Malgrat i situar-se prop del molí del Torra o cal Mitjà (on la memòria local recorda l'existència d'una resclosa), al qual estaria històricament vinculat i seria el punt d'inici d'una síquia desapareguda que correria paral·lela al Sió pel costat de ponent; en aquest cas, la peixera que aquí contemplem no seria la de la Prenyanosa (desapareguda), sinó la peixera de "Tarroja", donat que la síquia vinculada transcorre a l'est del riu i nodreix d'aigua les finques tarrojines.

Associació cultural FÒRUM L'ESPITLLERA

Florejacs, maig de 2014